№ 216 ოქტომბერი 15, შაბათი 1888 ოქტომბერი 15, შაბ. № 216

გაზეთის ღირს

თვე	მან.	კ.	თვე	მან.	კ.
12	10	—	6	6	—
11	9	50	5	5	50
10	8	75	4	4	75
9	8	—	3	3	50
8	7	25	2	2	75
7	6	50	1	1	50

ცალკე ნომერი — ერთი შაური

იკრება

გაზეთის დასაკვეთად და კერძო განცხადებათა დასაბეჭდად უნდა მიმართონ: თვითონ რედაქციას ფრეილინის ქუჩა, ბასტამოკის სახლი, № 5, ხიდ-დეკელის საგაზეთოს, გოლოვინის პროსპექტი, წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების განცალკევებულ საათვალსაზღვრო ბანკის სახლში სასახლის ქუჩაზედ.

ფასი განცხადებისა: ჩვეულებრივი სტრიქონი რვა კაპეკი.

1877—1888 საპოლიტიკო და საალიტერატურო გაზეთი 1877—1888

გარდაცვალებულის ალექსანდრე ცხვედაძის ნათესავთა და ნაცნობთა აუწყებს იმისა ძმა ნიკოდიმოზ ცხვედაძე, რომ კვირას, 16-ს ოქტომბერს, თორმეტის ნახევარზე, კალოუნოს ეკლესიაში გარდახდილ იქმნება პანაშვიდი გარდაცვალებულისთვის. (2—1)

ტფილისი, 14 ოქტომბერი

ამ რამდენისამე წლის წინად ზოგიერთება რადაცა გუმანი მიტანეს საერო სკოლაზე და დაიწყეს ლაპარაკი რომ საერო სკოლა რიგისამებრ ვერ ასრულებს თავისს წმინდა დანიშნულებასსო. ეს გუმანი იმდენად ძლიერი იყო, რომ ბაასი ჩ მოვარდა მასზე, თუ რომელს სკოლას უნდა მიენიშნოს უპირატესობა—საერისა, თუ სამრევლოს. დაწინაურებული და გონიერი ნაწილი საზოგადოებისა-კი იმ აზრსა ჭქადაგებდა, რომ სკოლა, საერო იქნება, თუ სამრევლო, ერთნაირად სასარგებლო იქნნება, რაკი თანამედროვე შედაგოგიის მოთხოვნილებათა შესაფერად არის მოწყობილია.

საქმე იმ ზომამდე მივიდა, რომ შეადგინეს ახალი განსაკუთრებული წესდება სამრევლო სკოლებისა თვის და სამდვდელოებას დაავალეს სკოლების გამართვა. ეს დონე მეტად საყურადღებო და საგულისხმო იყო მით, რომ იგი ერთიორად ამრავლებდა სკოლებსა, მოსწავლეთა და მასწავლებელთა, ესე იგი ერთიორად აძლიერებდა საერო განათლებას; ხოლო ამ ჩინებულს დონეს ხელს უშლიდა მხოლოდ ის, რომ სამრევლო სკოლებისა და საერო პროგრამები ძალიან განასხვავეს და აგრეთვე ის გარემოებაც, რომ სამდვდელოება ჯეროვანად მომზადებული არ იყო მასწავლებლობისათვის. ამ ორმა გარემოებამ მეტად იჩინა თავი ამ რამდენისამე წლის განმავლობაში და ეხლა იმასა ლაპარაკობენ, რომ სამრევლო და საერო სკოლების პროგრამა ერთი და იგივე უნდა იყოს, რაც ერთს აკლია, მეორეს უნდა შეემატოს და ამ სახით წინანდელზე უფრო სრული სკოლა უნდა შეკქმნათო. ერთის სიტყვით, იმ აზრზე მჩერდნენ, რომ სასწავლებლები კარგად უნდა იყვნენ მომზადებულნი და სკოლაც თანამედროვე შედაგოგიის მოთხოვნილებათ უნდა შეეფერებოდესო. ამასთან იმასაც ამბობენ, რომ ის საერო სკოლა, რომელზედაც გუმანი იყო მიტანილი, ბევრად უკეთ არის დაყენებული ვიდრე სამრევლო სკოლა, რადგანაც საერო მასწავლებელნი თავიანთის ხელობისათვის უფრო საფუძვლიანად არიან მომზადებულნი და საერო სკოლის პროგრამაც უფრო სრული და შედაგოგიის თანახმა არისო. ეს აზრი დღეს იმდენად გავრცელებული

კარგად სცხოვრებს, ვიდრე საბატონო მამულზე მყოფნი. ეს ასეც უნდა იყოს: მამულს გადასახადი ცოტა აქვს; ორი სამი დღიური ერთს დღიურად აქვსთ ნაანგარიშევი, ე. ი. სამის დღიურის მაგივრად ერთის დღიურის ღალას იხდის. ძალის დამტანებელი, ჯიბრში ჩამდგომი და შემუშუხებელი არაფინა ჰყოს გლეხს; ტყემინდოფი, საძოვარი სულ იმის ხელთ არის მაგრამ თანდათან ხალხი მრავლდება; ერთი ოჯახი ორ-სამ ოჯახად გადის გაყრის გამო და მამულიც ამის გამო ნაწილდება. რასაც ადრეე ერთი გაკეთებული ოჯახი ჰხმარობდა, ეხლა შუთანა შემძლეს ოჯახი ეკიდება იმოდენა ნახნაგს; ღამესა და დღეს ასოურებს და იმდენსა ჰხნაგს, რასაც სხვა შემლებული. ამიტომ სახელმწიფო მამული აღარა ჰყოფნისთ და საბატონოში გადადიან. აი აქაი უხარჯოდ ეერა რჩებიან. პატრონი მამულისა სთხოვს ამათაც იმავე გარდასახდს, რასაც იმისი დროებით ეალდებულნი გლეხნი იხდიან: მამულის პატრონს უნდა მისცენ მუშა, გუთანი და ფული იმდენი, რამდენზედაც მორიგდებიან. მაგრამ მაინცა და მაინც ისე გაბეგრილნი არ არიან, როგორც დროებთ ეალდებულნი გლეხნი. სახელმწიფო გლეხთა ყოფა-ცხოვრება ბევრად უკეთესია იმთისაზე. ამათში

და გაძლიერებულია, რომ გაზეთი „Московскія Вѣдомости“, რომელიც იმ ხანებში საერო სკოლას ჩასაქოლავადაც არა ჭზოგავდა, ადეს საკვეუნოდ ამბობს: „საკვირველი და საოცარი ის არის, რომ ჩვენა გვაკვს მრავალი მხნე და პატიოსანი საერო მასწავლებელი. სრულიად მიყრუებულსა და მივიწყებულს ადგილებს გარდახვეწილნი, ისინი, თითქმის მშიერ-მწყურვალნი, მზკადობანადა და ურჩნარად ემსახურებიან თავიანთს დიდებულს საქმესს და დიდს მხნეობასა და თავგანწირულებას ირჩენენ“.

ეხლა ვნახოთ, თუ რას ამბობს თვით სამდვდელოება სამრევლო სკოლების ყოფა-ცხოვრებაზე. მისი ყოველად უსამდვდელოესობა არხიეპისკოპოზი ხერსონისა ნიკანორი ამბობს: „ერთს სამრევლო სკოლაში მოსწავლეებმა არ იციან ჯვარს სად აკვეს იესო ქრისტეს; უმაწვლელს ჭკონინთ, რომ ქ. ხერსონში აწამეს მაცხოვარიო. მეორე სკოლის მოსწავლენი ვერ არჩევენ მაცხოვრისა, ფვთის-მშობლისა და მახარებელთა ხატებს. მესამე სკოლაში მდვდელი თვისს საქმეზე გულ-აცრუებულია, მეოთხეში—მოსწავლეებმა. განსაკუთრებით სუსტად და ნაკლებად სამდვთო წერილი იციან და სხვანი. ერთის სიტყვით, მისის ყოველად უსამდვდელოესობის აზრით, სამრევლო სკოლის ყოფა-მდგომარეობა მეტად დაქვეითებული და არა-სანატრელია.

როგორც ვხედავთ, დდევანდე-

ლი სამრევლო სკოლა რიგიანად ვერ არის მოწყობილი, ხოლო აქედგან ის-კი არ გამოდის, ვითომ სამრევლო სკოლა გამოუსადეგარი რამ იყოს; შირ-იქით, რაც სამრევლო სკოლის ნაკლულევანებაზე ითქვა, ისისი საბუთია, რომ სამრევლო სკოლას განკარგება უნდა. სამდვდელოებას კარგი შედგგოგიური მომზადება ესაჭიროება, რათა შირ-ნათლად გაუძღვეს მოზარდს თაობას. თუ-კი ეს შირობა დაცული იქმნება, მაშინ სკოლა, სამრევლო იქმნება, თუ საერო, ერთ ნაირად სასარგებლო იქმნება. მოძღვრება და სწავლება ერისა სამდვდელოების შირდაშირი ზნეობრივი მოვალეობაა და კარგად მომზადებული სამდვდელოება საერო განათლებას დიდს სამსახურს გაუწევს.

რაც ზემოდა ვსთქვით, ის ისისი საბუთია, რომ ყველა წოდებას, ერს თუ ბერს, ერთ ნაირის ზნეობითა და თავ-განწირულებით შეუძლიან იშრომოს და იდვაწოს საერო განათლების ვრცელს სარბიელზე, რაკი საქმისათვის ჯეროვანად გაწვრთნილი და მომზადებული იქმნება. ამ აზრის სრული გამოხატველი ხერსონის არხიეპისკოპოზი ნიკანორია, და რაკი სასულიერო მოიგრობა ამ აზრს მისდევს, სრული იმედია, რომ სამრევლო სკოლების ყოფა-მდგომარეობა შეიცვლება და წინ წასდგამს ფეხს.

ა. ხ—ი

სულ ურწყაია. ეს ორი სოფელი მდებარეობს ფრონის ხეობაზე, თვითმდინარის პირად. სარწყავი მამული მხოლოდ ძარს ლეკია, ფრონის პირად; აქეა ენანახენიც. იმდენი ენანახი, მგონი, არსად არ უნდა იყოს ქართლში, რამდენიც დირბში. სამას კომლამდეა მცხოვრები და ყველასა აქვს ენანახი, მხოლოდ ეს კია, რომ ენანახის მუშაობას სხვათა შორის ხილეეენენ. ამ ქვაბ-კი, ცოტა არ არის, ენანახის ხელი ისწავლეს და ღვინოს კარგს აყენებენ.

დირბი და ტახტისძირი ჰკუთვნებია ეოდაც ძველს ფეოდალს დოდლაძეს, რომელსაც, ხალხს გადმოცემით, სჭერია აგრეთვე დოდლაურის ჭალაცა მტკვრის პირად, თითქმის სურამამდე. უძველ გადაგებულა დოდლაძე და ჩვენს მეფეებს ეს უკედაყენა მამული შეუწირნიათ ქრისტეს საფლავისათვის. მას უკან მონასტერი ჰნიშნავს არხიმანდრიტებს მამულის მოურავად. შეუწირაეთ სულ რამდენიმე კომლი, დანარჩენზე დაუსახლებიათ გლეხები სხვა-და-სხვა ალაგებიდამ და მამული სახაზინოდ მიუცია. მაგრამ ბერძნის ბერებს ისე ოსტატურად დაუჭერიათ საქმე, რომ სახაზინო გლეხებისათვისაც ჩამოურთმეეიათ მამული და გაუბეგრნიათ. ესეეე ხდომებიათ აქაურის აზნაურების შესახებაც, მა-

ბერმა აზნაურებს ფხა გამოუჩენიათ და ერთი ციდა მამული არ დაუნაკებიათ ბერებისათვის, თემცა-კი დაეიდარაბაში ბევრი მამული გამოსცლიათ ხელიდამ. იმ დღიდამ მოკიდებული ამ დღემდე დირბისა და ტახტისძირის საბერო გლეხი იხდიდა მეშეიდეს ღალას ღვიურზე და ენანახე კულულსა. აი რაგორის წესით იყო: სოფელი, ბერის თანხმობით, ამორჩეედა ხოლმე რამდენსამე კეთილ-სინდიფლისაკაცს და ამათ მიანდობდა დათესილის მინდრის აღწერას. ამორჩეულნი კაცნი ბერის თანდასწრებით, ან მისის მოურავისა შემოიელიდნენ მინდორსა და გაანწერდნენ ღალას ღვიურზე ათს ჩანახსა და ხან თორმეტს. მაგრამ ხშირად ორ ღვიურს ერთ ღვიურად სწერდნენ, რომლითაც ხალხს ღიდი შეღავათი ეძლეოდა; ასეევ დაიელიდნენ ენანახებსა და ნაყოფიერების დაგვარად აწერდნენ კულულს; ღალა-კულულს რწყავდა ბერის მოურავი თავის ჩანახ-თუნგით და გლეხს მიჰქონდა ბერის სასახლეში. ღალას იხდიდნენ მხოლოდ პურზე, ქერზე და სიმინდზე, დანარჩენი ნათესი: ფეტვი, მუხუდო, შერია, უგრეხელი, კარტოფელი, ლობიო, ბოსტნეულის მოსავალი სულ თავისუფალი იყო გარდასახადისაგან; აგრეთვე არც თავის ღალას იღებდნენ. ეს წეს-წყობილება

ბიბლიოთეკა

*** გაზეთ „კავკაზი“ დეპეშით სწერენ ქუთაისიდგან 13 ოქტომბერს: „დღეს, დილის ათს საათზე, ხელმწიფე იმპერატორიცამ ინება და ინახულა მანდილსანები, რომლებიც წარუდგინა გუბერნატორის გენერალ-მაიორის გროსმანის მეუღლემ. შემდეგ გამართული იყო სუფრა. მერე მათთა უდიდებულესობათა დაათვალიერეს საზეიმო საავადმყოფოს პალატები და, სხვათა შორის, გადამდებ ავადმყოფთა პალატაც. მათ უდიდებულესობათა მიუყვანელად ესაუბრეს ავადმყოფებს. ნაუფაღლეეეს პირველს საათზე უადგუსტოელნი სტუმარნი ჩკინის გზით წაბრძანდნენ გელათს. საღამოს რვა საათზე გამართული იქნება საღილი სამეფო კარის მერი და მას შემდეგ სეირნობა იქნება ბაღში“.

„საბადურის უღელტეხილზე, თიონეთსა და ავეკლასს შუა, 7 ოქტომბერს თაეად-აზნაურობამ საუზმე გაუმართა მათ უდიდებულესობათა. საუზმის დროს ხელმწიფე იმპერატორმა მიირთეა საღღეგრძელო თაეად-აზნაურობისა და წარმოსთქეა შემდეგი სიტყვა, რომელმაც აღტაცებული და ხანგრძლიეი „ურა“ გამოიწეია:

„ბატონებო, კიდეგ ერთხელ ვსგამ სადღეგრძელოს ხაკართველოს თაგად-აზნაურობასან და ვსთარგებლობ შემთხვეგით, რომ ხელმწიფეგ ამეგარტრიცისა და ჩემ მაგიერ მადღობა მოგახსენოთ იმ გულითადისა და უზგაკ მსმენლობისათვის, რომელიც ჩვენ აქა გთოგეთ. დარწმუნებულნი იყვეთ, რომ ხაკართველოს თაგად-

ბიბლიოთეკა

ფელეტონი

ფარილი ქართლიდგან

მე ამ წერილში მსურს ჩემი დიდის ხნის სურვილი მოვიკლა და ეუჩვენო მეთხველს საზოგადოებას, რა ყოფაშია დღეს ქართლში გლეხობა, როგორ სცხოვრებს იგი, რა დამოკიდებულება აქეს ნაბატონართან და რა ნაირის ჯურისაა „ეხლანდელი ბატონყმობა“.

ქართლი, უპირველესად ყოველისა, მისდეეს ნენათესავს; ენანახობას სულ რამდენიმე სოფელი მისდეეს და უნდა მოგახსენოთ, რომ ადგილ ქართლელი გლეხობა მეეენახეობას მისდეეს, იქ სიღარიბეა, ამიტომ-რომ ბეერი შრომა უნდება და ნაშრომის ფასს ეველარ იღებს, აბდეური აღარ მოსდის. ხენათესეაა ქართლელის ფარი და ხმალი, ამითი მოაქეს თავი, ამითია დღეს იგი ქებული. გლეხობის გარდა თითოოროლა თაეად-აზნაურმაც მიჰყო ხელი ამაეე საქმეს. მამული-კი მოეტებულ ნაწილად სბბატონოა; სახელმწიფო მამული სულ ცოტაა; სულ რამდენიმე სოფელია სახელმწიფო და ეერად წოდებული „საბერო“. ის გლეხობა, რომელიც სცხოვრებს სახელმწიფო მამულებზე, გაცილებით

მესაკუთრენიც ბლიოდგ მოიპოვეენიან. უხარო კაეი ხომ ამათში არ მოიპოვეება. თვითონ ხალხიც თამამია სიტყეა-პასუხში გამბედაობა ეტყობათ. ერთის სიტყვით, მაშინვე შეატყობთ, რომ მონების ბეჭედი არ დასმიათ, ან თუ დასმიათ, ძალიან ნაკლებად.

**

საბერო მამული ქართლში ბეერი არ არის, მაგრამ რაც არის, ძალიან კარგი და სულ თავი მამულია: სოფელი მეღვრეკისი ეკუთვნის სინას მთის მონასტერს, რომელსაც აწ დაჰატრონებიან ბერძნის ბერები; ეს სოფელი მდებარეობს დიდ ლიანდის პირად და სულ სარწყავია. სოფ. არაწეთი—ესეც საბეროა—თორმანეულის ხეობაზეა. მამული აქაური ძალიან მომცემი და ნოყიერია, მაგრამ ყველა ამათზე ბეერად დიდი მამული და ყოველისყრით შემკობილია სოფ. დირბისა და ტახტისძირისა. ეს ორი ოჯანასეული სოფელი ეკუთვნის იერუსალიმის ქრისტეს საფლავის მონასტერს. დირბისა და ტახტისძირის მამული სულ ოთხი ათას „დესეტინამდეა“, როგორც აღმოჩნდა გამოჯვნის დროს შარშან. ჩვენებურად რომ ეიანგარიშოთ, ათი ათასს დღიურს შეადგენს, რადგან ურწყაეის დღიური ბეერად მეტია სარწყაეისაზე და დირბის თეალ-უშედეველი სახნავ-სათესი-კი

ლი სამრევლო სკოლა რიგიანად ვერ არის მოწყობილი, ხოლო აქედგან ის-კი არ გამოდის, ვითომ სამრევლო სკოლა გამოუსადეგარი რამ იყოს; შირ-იქით, რაც სამრევლო სკოლის ნაკლულევანებაზე ითქვა, ისისი საბუთია, რომ სამრევლო სკოლას განკარგება უნდა. სამდვდელოებას კარგი შედგგოგიური მომზადება ესაჭიროება, რათა შირ-ნათლად გაუძღვეს მოზარდს თაობას. თუ-კი ეს შირობა დაცული იქმნება, მაშინ სკოლა, სამრევლო იქმნება, თუ საერო, ერთ ნაირად სასარგებლო იქმნება. მოძღვრება და სწავლება ერისა სამდვდელოების შირდაშირი ზნეობრივი მოვალეობაა და კარგად მომზადებული სამდვდელოება საერო განათლებას დიდს სამსახურს გაუწევს.

რაც ზემოდა ვსთქვით, ის ისისი საბუთია, რომ ყველა წოდებას, ერს თუ ბერს, ერთ ნაირის ზნეობითა და თავ-განწირულებით შეუძლიან იშრომოს და იდვაწოს საერო განათლების ვრცელს სარბიელზე, რაკი საქმისათვის ჯეროვანად გაწვრთნილი და მომზადებული იქმნება. ამ აზრის სრული გამოხატველი ხერსონის არხიეპისკოპოზი ნიკანორია, და რაკი სასულიერო მოიგრობა ამ აზრს მისდევს, სრული იმედია, რომ სამრევლო სკოლების ყოფა-მდგომარეობა შეიცვლება და წინ წასდგამს ფეხს.

ა. ხ—ი

ბიბლიოთეკა

აზნაურობის საშაროებაზეისგზრუნვა, როგორც მთელის რუსეთის თავად-აზნაურობისაზე, და რაც შესაძლებელი იქნება თავად-აზნაურობის ნაგთაერის ყოფა-მდგომარეობის განსაკარგებლად, მე ყველას დიდის სიამოვნებით ადგასრულებ“.

*** გუშინ-წინ, 12 ოქტომბერს, საღამოზე ჩამოარძანდა ტფილისს დიდი მთავარი მიხეილ ნიკოლოოზის ძე სახლობითურთ.

*** ჩვენ მივიღეთ ივნისის წიგნი კავკასიის სამეურნეო საზოგადოების ჟურნალისა. ამ წიგნში მოთავსებულია შემდეგი წერილები: მოკრება, შენახვა, ჩალაგება და გაგზავნა აქეთ-იქით ხილისა, ა. გინცენბურგისა; მოკლე დარიგება, როგორ უნდა გაშენოს კაცმა ხეხილი, ა. დარეჯანაშვილისა; ხვნა-თესვისა და მეურნეობის შესახებ, ა. შავრაფისა; ავადმყოფობა ეგზისა Black rot (შავი სიდამპლე) საფრანგეთში. ავადმყოფობა თუთისა განჯის გუბერნიაში, აგრონომის ეფეესკისა; მოწერილი ამბავი ლოზანიდამ, ე. დინგელშტეტისა; მოწერილი ამბავი სოფელ კაჩიდამ (საინგილოშია), მ. ჯანაშვილისა.

*** სოფ. **ტაძრისა** (ახალციხის მაზრა): მდინარე მტკვრით მიდის ქ. ტფილისში ხე-ტყე, მაგრამ, საუბედურიოდ, ამ მდინარეზე ზოგან იმისთანა ადგილებია, რომ უარესი არ შეიძლება. აი, მაგალითად, სოფ. ჯობის-ხეეის ქვეშ არის ერთი ადგილი—საფაკრე, სადაც მთელი მტკვარი ისე გადმოდუღს, როგორც წისქვილის რუს ამასთანავე ამ დაქანებულს წყალში ისეთი ლოდებია, რომ როცა ამ ადგილს უახლოედებიან მეტიეები, სწორედ თავ-ზარი ეცხმით და იმედგადაწყვეტილნი დაეშვებიან ხოლმე ამ მჩქეფარაში; როცა ამ ადგილს და სტდებიან, მხოლოდ მაშინ სთვლიან

გარდასახადისა წარსულის საუკუნიდამ დღემდე ჩვეულებად გარდაქცა, გაკანონდა, ასე რომ ყველა ბერი მოურაეი ამ ჩვეულებას ადგა და არც აქეთ გადუხე

შუა... პაელლიონი ერთის აღლის სიმაღლეზედ სდგას და თუნუქით არის დახურული. სახურავზედ მაღლა აღმართულია ოთხი პირამიდა: ორი აღმოსავლეთისკენ არის და ორიც დასავლეთისაკენ. ეს პირამიდები ძირს, სახურავზედ პატარა მოაჯირის სურათებით არის შეერთებული; როგორც სახურავი, ისე პირამიდები კუბო კრულად არის შეღებილი. ერთი ზოლის ფერია, მეორე-კი თეთრი. პირამიდების თავზედ მაღალი წვეტიანი სარგებია დასობილი და ამ სახით სახურავი მშვენიერის სურათს წარმოადგენს. პაელიონს ორი მისაფალი კარი აქვს: ერთი აღმოსავლეთით, მეორე დასავლეთით. დასავლეთის კარების კარ-მიდამო უფრო მოსაწონი და სასიამოვნოა, ვიდრე აღმოსავლეთისა, აქედგან ჰხედავთ ბევრ გვარს სურათსა: მთებსა, სოფლებსა, მთელს ბანაკსა და სხვ.. პაელიონი, როგორც აღმოსავლეთით, ისე დასავლეთით სადაა, უფანჯროა. ოთახებს თითო-თითო ფანჯარა აქვს: ორი სამხრეთისაკენ იყურება და ორიც ჩრდილოეთისაკენ. აღმოსავლეთით ოთახის გიერდები მორთული და შეხამებულია ათას გვარის დროშებით. ამ კედელზედ დახატულია ორი ასო: ა. დამ. პირველი მარჯვენე, მეორე მარცხენ... მთელი პაელიონი სადად, ღია ფერად არის შეღებილი და ამ ფერზედ სხვა-და-სხვა მშვენა მორთულობა მეტად ძვირფას უხდება სახლსა. პაელიონსა და ბაზტკეცილს შუა პატარა თხრილია, რომელზედაც ორი პატარა (თეთრად შეღებილი) ხიდი გადებული: ერთი ხიდი დასავლეთის კარებისაკენ მიგიყვანთ, მეორე-კი აღმოსავლეთისაკენ. პაელიონს პირდაპირ, გზას იქით, სამზარეულოა აშენებული. პაელიონი და ეს სამზარეულო, როგორც გაიგე, პოლკის ფულებით არის აშენებული. მათ ასაშენებლად დახარჯულა ჩვიდმეტი ათასი მანეთი...

მოწყობილი - მომზადებული ბანაკი

ბლი გლეხია და ო

გუთანი გამოდის; ამ ოცმა გუთანმა უნდა უბნას ოცის დღისა ერთად იმ მებატონეს, რომელსაც მეტი წილი აქვს მამულში და მეტი გლეხებიცა ჰყავს; დანარჩენებს ზოგს შვიდი გუთანი უნდა მისცეს, ზოგს ხუთი, ზოგს ამზედ ნაკლები, მამულის რაოდენობის დაგვარად. ამაივე ხუთის მემამულის მამულს ჰხმარობენ გარეშე სოფლებიცა, ისინიც მოვალენი არიან უბნან და გამოიტანონ იმდენი გუთანი, რამდენსაც შეაწერენ. სოფელი ხუთაულები მარტო თავისს ნაბატონრებს ემსახურება; ეს სოფელი სხვის მამულში არ გადის, რადგანაც ხუთაულელს მებატონეებს ბევრი მამული აქვსთ. მაგრამ სხვა ახლო მახლობელ მდებარე სოფლები ორს-სამს სხვა ბატონს ემსახურებიან, მაგ. თთ. ამალახერებს. მაშასადამე, გარეშე სოფლებიც ყოფა-ცხოვრება უფრო გაჭირებული უნდა იყოს, ვიდრე იმ სოფლებისა, რომელნიც მხოლოდ თავისის საკუთარის სოფლის ნაბატონრებს ემსახურებიან. შედარებით ამისთანა სოფლები ბევრად მაღლა სდგანან ეკონომიურად სხვა სოფლებზედ, მეტადრე მაშინ, თუ ბატონი იქ არა სცხოვრებს.

ამისთანა სოფლებში სახნავ-სათესი მიწა ორი ბეერი აქვსთ, მშვენიერი ტყე და სამოგარი, კარგი წყაროები, ენაბები; თვით ხალხი ლაზათიანად, სუფთად სდგას და სცხოვრებს, ყველას

სამს სექტემბერს კავკასიის მთავარმმართველისაგან იქმნა გასინჯული. თხუთმეტ სექტემბერსაც კორპუსის კომანდირმა, გენერალ-ლეიტენანტმა ზ. ჭავჭავაძემ, დაათვალიერა და ორჯელ გაშინჯვეს და გამოცდა შემდეგ ჯარი საკმარისად კარგად გაწურთნილი აღმოჩნდა, მეტადრე ქართული დრუჟინა, როგორც სთქვეს ბანაკში.

ოკ-და-ოთხი სექტემბერია. მთავრობამ საბაბშოს საზოგადოებას გამოუცხადა შემდეგი: „ორმაბათს, ოკ-და-ექვსს სექტემბერს, მათნი უდიდებულესობანი: ხელმწიფე იმპერატორი და იმპერატრიცა მემკვიდრეთურთ მოგზაურობენ აქ, ჩვენს ქვეყანაში; ვისაც ნახეა, ხილვა გსურთ ძვირფასის სტუმრებისა, შეგიძლიანთ მოიყარონ ერთად თავი და დასდგეთ რკინის გზის სადგურებზედ საკენრალად“. ეს ბძანება ხალხმა დიდის სიამოვნებითა და სიხარულით მოისმინა და წაეიდ-წამოვიდა სახლებისაკენ.

სექტემბრის ოკ-და-ორიდგან რკინის გზას, სურამის ულელტეხილზედ, საპატიო ყარაული და ჯარი ადგა და ათვალიერდა ხიდებსა და აქეთ-იქით ადგილებსა.

ხალხი კვირა საღამოსე მოუახლოვდა რკინის გზის სადგურსა და დაბინავდა გზის ახლო მდებარე სოფლში. ოკ-და-ექვსს სექტემბერს რკინის გზაზედ გადასელ-გადმასელა სასტიკად იყო აკრძალული. ამ დღეს, ირაკლიეა თუ არა, რკინის გზის სადგურები: ბეკათუბანი, წიფა, სურამი და ხაშური გაიესო, გაიტენ-გაიჭედნა მოსულის ხალხით. სადგურები ჭრელის ბაირაღებით, მწვანე ტყეროსნებ ფოთლებითა და სუროთი საუცხოოდ არის მორთული და შეზავებული. ამ შეფოთლილ-შემწვანებულს სადგურებს, აქ მდგომარე მორთულ-მოკაზმულს ხალხს ჰხედავთ და აღარ გინდათ მოაშოროთ თვალი, ისე კარგი იყო ყოველივე ეს. ბეკათუბნის სადგურზედ მდგომარე ხალხი

სუფთა მუხის გულის ოთახები უდგით, ლამაზად გადაყვარული; ყველას კარს უდგა მუხის გულისაივე ბელელი პურისა, ამ ნაირიეე ჯიხური სიმინდისა; ერთის შეხედვითვე შეატყობთ, რომ აქაური გლეხი შედარებით სხვა სოფლის გლეხებთან, ე. ი. იმ გლეხებთან, რომელნიც რამდენსამე მემამულეს ემსახურებიან, გაცილებით კარგად სცხოვრებენ. თვით მებატონე რაკი მუდამ შიგ არა სცხოვრებს, ხალხს დიდი შეღავათი ეძლევა, მუშად არ გადის, გუთანი იმდენი არ გაადვს, რაც აწერია, ტყესაც თავისუფლად ჰხმარობს; ბატონი რომ იდგეს შიგა, მაშინ „ბლეხს“ მუდამ ასაქმებენ; გლეხი ბატონს მუდამ წითელს კვერცხს უგორებს, რომ ხრიკი არ მოუდოს; რაც კი შემოვა, ყველაფერი ნობათად მიაქვს თავისს ბატონთანა; ახალი ნამინდი, ახალი ლობიო, ეარიები, რძე და მაწონი, კარაქი და ერბო,—ყველა ეს ცოტ-ცოტობით მიაქვს ბატონთან. თუ ბატონი არა სდგას სოფელში, რასაკვირველია, ამისთანა ნობათს აღარ მიართმეგენ: ესეც კარგი შეღავათია.

აგერ ოკ-და-ოთხი წელიწადი სრულდება, რაც ბატონ-ყმობა გადაეარდა; მახსოვს მაშინდელი, ბატონ-ყმური ყოფა-ცხოვრება ჩვენის გლეხისა: მას წლიური სარჩო არასოდეს არ მოსდიოდა; დიდს სოფელში ორი თუ იქნებოდა ისეთი ბედნიერი ოჯახი, რომელსაც წლამდის გაჰყვებოდა ხოლმე სარჩო; დანარჩენნი-კი შიმშილით

ვერ გაბედნიერდა და ვერ იხილა პირი ძვირფასთა სტუმართა. ამისი მიზეზი ის იყო, რომ მათნი უდიდებულესობანი მოსვენებულნი ბძანდებოდნენ ვაგონებში, რადგანაც სისხამი ღილა იყო ისე, რაზეესაც მატარებელმა გაიარა სადგური. ხალხი შესწუხდა ხელმწიფის უნახავობის გამო და დაღონებულ წაეიდ-წამოვიდა აქეთ-იქით...

დანარჩენს სადგურებზედ მდგომარე ხალხს მოლოდინი მოლოდინად არ დაურჩათ: აქ ყველას თვალი გაბედნიერდა უდიდებულესთა სტუმართა დანახვითი...

სურამის სადგურზედ ოთხ რიგად იდგა მოსული, მორთულ-მოკაზმული ხალხი. აღმოსავლეთით სადგურისაკენ ებრაელობა იდგა თავიანთის თორარი; გადახურულ ბაქანზე დედაკაცობა: ქართველობა და სომხობა შეგროვილიყო. დედაკაცებს იქით მამაკაცი ქართველობა და სომხობა შეჯგუფულიყო. მამაკაცთა წინ მედროშენი, მეზურნე მედფეები იდგნენ და სასიამოვნო გასაგონს საკიდო ზურნას უკრავდნენ მათ უდიდებულესობათა მატარებლის გამოვლის დროს. მატარებელმა აქ თუმცა არ შეისვენა, მაგრამ მეტად ნელნელა გაიარა და ამ ნაირად გაბედნიერდა ხალხი იმპერატორისა, იმპერატრიცისა და მემკვიდრე ცესარეევიჩის დანახვით. ხალხი, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, „ურას“ იძახდა, ვიდრე ძვირფასთა სტუმართა მატარებელი არ გაშორდა, არ მოეფარა სადგურს. ამ ნაირისაე სიხარულით, ამ ნაირისაე აღტაკებით დახედა ხალხი ხაშურის სადგურზედ მათ უდიდებულესობათა. აქედგან მათი უდიდებულესობა ხელმწიფე იმპერატორი ცხენით წაბძანდა ბანაკად; იმპერატორის კვეღით ეტლით იმპერატრიცა მიბძანდებოდა და მათ უდიდებულესობათა შემდეგ-კი მდიოდა ბრწყინვალე ამალა. მათნი უდიდებულესობანი

ეიოცებოდნენ, მოჯამაგირეობდნენ, აქა-იქ დაწანწალებდნენ სარჩოს საშოვნელად; მთელი სახლობები თიბათვიდამ მოკიდებული კალოობამდე მოხარშულს მახალზე და ფეტეის პურზედ გამოდიოდნენ იოლად. ეხლა-და? ეხლა გულით რომ გენატრებოდეს, არა თუ ფეტეის მჭადპურს, სიმინდის მჭადსაც-კი ვერ მოსძებნი ქართლის სოფელში; სიმინდი მოჭაჟეთ მხოლოდ გასაყიდად. მაშინდელის მინდერებისათვის რომ გადაგეხედნათ, ხელად დასთელიდით ნახნავ-ნათესს ამ ქამად-კი სხვაა: მაღლიდამ რომ დაჰხედო მთელს ამოდენს, უშველებელს ქართლის ველს, გაოცდები, განცვიფრდები; ერთი ციდა ადგილი არ არის მოუხნავ-დაუთესავი; საქართველი მხოლოდ ველებზედ-ღა დაუდია; საღამოთი მშიერი ბრუნდება სახლში და შინ კიდევ ბალახს აკმეეენ ხალხი გამრაელდა, დაეწაფა ხვნა-თესვას; ყველაფერს ჰყიდის, ყველაფერი გააქეს ბაზარში და ფულზედ გადაეაქეს. ქართველს საზოგადოდ და მერე ქართველს გლეხს თავისი მამული თავისს თავს, თავისს ცოლ-შვილს ურჩევენინ; თავს დასთმობს, ცოლ-შვილს ანაცვალებს თავისს მამულ-დედულსა. ისე გაუტაცნა, რომ სცდილობს მესაკუთრე შეიქმნეს და ამის გამო სრული დამოუკიდებელი გახდეს. სწორედ ამ სურვილის გამო ის ეწინააღმდეგება მემამულეს, აღარას ემორჩილება, დროზედ გარდასახადს არ აძლევს, მამულს

ჩემულობს. ამ ოკ-და-ოთხის წლის განმავლობაში გლეხობა ძალიან დაწინაურდა; ეხლა ქართლის სოფელს ველარ ცნობთ; სახლები მაღლა დასდგეს; სიხუფთავეს მიეჩვევენენ; ნაცმადახურვას უმატეს; ეხლანდელი გლეხი აბეჭედ აღარაეისთან იჭერს საქმეს; სრული პატრონია თავისის თავისა; უწინდებურად აღარ ბედოვლათობს; უწინდებურად აღარ იხდის ქელეხებსა, ქორწილებსა, ნათლობას; ეხლა უფრო თავ-დაჭერით, უფრო ეკონომიურად სცხოვრებს; ამისთანა ცხოვრებამ—განუწყვეტელმა შრომამ და გარჯამ სრულიად ფერი უცვალა ჩვენს გლეხობას. სწავლა-განათლებას ხომ თანდათან მწყურვალე კაცეეთ ეწყეფენენ; ყოველ წლიე დაბალი სასწავლებლები ქალაქებისა სულ გლეხს შეიღებით იესება. ამ ათის წლის წინად გლეხის შეილი თითით საჩვენებელი იყო სასწავლებელში; ეხლა-კი ჩვეულებრივს მოელენას შეადგენს ეს ამბავი. ბატონ-ყმობის დროს გლეხი ულონო იყო; იმას არ ეკადრა ხვნა-თესვისათვის; დღეს-კი იგი ამისათვის არის მოცლილი, ამას ალეკს ჯანსა და ღონეს. დღეს, როგორც ზეეთაცა ესთქვეთ, ხალხი გამრაელდა; მთის ხალხმა, ოსებმა, ბარად გამოიწიეს; მამული არა ჰყოფნის ხალხს; მეოთხედად ისეთს ალაგებს ჰხენენ, სადაც თავის დღეში არა ხნულა; ამ ქამად საქმე იმ ზომამდე მიდგა, რომ მე-

მიუახლოვდენენ რა ბანაკსა, ასტყდა საშინელის სიხარულით „ურას“ ძახილი; მათს ხმას მთა და ეელი ხელ-ახლად, მეორედ იმეორებდა. მათმა უდიდებულესობამ წინა-პირველად ჯარის დათვალიერება ინება; შემდეგ ამისა კეთილ ინება და მიიღო ახალციხისა, ახალქალაქისა და ყარსის დეპუტატები. ამას შემდეგ მათნი უდიდებულესობანი პაელიონში შებძანდნენ მოსასვენებლად; აქ მათმა უდიდებულესობამ ისაუზმა და საუზმეს შემდეგ, პირველის საათის ნახევარზედ, ბორჯომს წაბრძანდა.

ოკ-და-შვიდს სექტემბერს მშვენიერი დღე დადგა: ცაზედ ღრუბელი არ იყო, სიო არ იქროდა და კარგად თბილოდა. ამ დღეს მთავრე ხუთას დღისა იყო, საღამოს შვიდს საათზე საამურად დასკერროდა, დაჭაკაშებდა არე-მარესა და ჩირაღდნებით, სანთლებით, ცეცხლებით გაბდღვრიალებულსა, და განთიადულ ბანაკსა. გზის პირად ორას ორმოცი ცეცხლი ერთო, რომელზედაც განუწყეტლივ აყრიდნენ ნაეთ-გადასხმულს ხმელს ფიჩხს. ამას გარდა ბანაკში მრავალს სხვა-და-სხვა ფერის შუშხუნებს ისროდნენ, უშვებდნენ მაღლა. ამისთანა ამბავი არასოდეს არა ყოფილა აქეთ; ამიტომ ბანაკს ახლო მდებარე სოფლების გლეხობა სახლებიდგან გამოსულიყო და უყურებდა ამ იშვიათს სანახაგს.

აი, სწორედ ამ დროს დაბრუნდნენ უკან ბორჯომიდგან მათნი უდიდებულესობანი და მათი ბრწყინვალე ამალა. ამ დროს დიდი ურას ძახილი და სიხარული ჰხუფედა ბანაკში.

მათ უდიდებულესობათა გაელის დროს კინაღამ უბედურება დატრიალდა: გენერალ-ლეიტენანტის ფონ-მაკის ცხენმა წაიფორჩილა, ზედ მჯდომი გენერალი ძირს დაეცა და თავ-პირი დაეთვალა. ყოველად კეთილმა იმპერატორმა და იმპერატრიცამ კეთილი ინებეს, ხელი მოჰკიდეს ცხენიდამ გადმოვლებს. ამ ოკ-და-ოთხის წლის განმავლობაში გლეხობა ძალიან დაწინაურდა; ეხლა ქართლის სოფელს ველარ ცნობთ; სახლები მაღლა დასდგეს; სიხუფთავეს მიეჩვევენენ; ნაცმადახურვას უმატეს; ეხლანდელი გლეხი აბეჭედ აღარაეისთან იჭერს საქმეს; სრული პატრონია თავისის თავისა; უწინდებურად აღარ ბედოვლათობს; უწინდებურად აღარ იხდის ქელეხებსა, ქორწილებსა, ნათლობას; ეხლა უფრო თავ-დაჭერით, უფრო ეკონომიურად სცხოვრებს; ამისთანა ცხოვრებამ—განუწყეტელმა შრომამ და გარჯამ სრულიად ფერი უცვალა ჩვენს გლეხობას. სწავლა-განათლებას ხომ თანდათან მწყურვალე კაცეეთ ეწყეფენენ; ყოველ წლიე დაბალი სასწავლებლები ქალაქებისა სულ გლეხს შეიღებით ივსება. ამ ათის წლის წინად გლეხის შეილი თითით საჩვენებელი იყო სასწავლებელში; ეხლა-კი ჩვეულებრივს მოელენას შეადგენს ეს ამბავი. ბატონ-ყმობის დროს გლეხი ულონო იყო; იმას არ ეკადრა ხვნა-თესვისათვის; დღეს-კი იგი ამისათვის არის მოცლილი, ამას ალეკს ჯანსა და ღონეს. დღეს, როგორც ზეეთაცა ესთქვეთ, ხალხი გამრაელდა; მთის ხალხმა, ოსებმა, ბარად გამოიწიეს; მამული არა ჰყოფნის ხალხს; მეოთხედად ისეთს ალაგებს ჰხენენ, სადაც თავის დღეში არა ხნულა; ამ ქამად საქმე იმ ზომამდე მიდგა, რომ მე-

მამულეებს მესამედად ეხეეწებიან მოგვახვეეინეთ ... მე თვით მოწამე ვარ, რომ ხურეალეთის მებატონეებს ოსები მესამედად სთხოვდნენ მამულს, მაგრამ რას მისცემდნენ, როდესაც სულ გაცემული ჭქონდათ; შემდეგში ისე გაძვირდება მამული, რომ იქნება სანახეერადაც იხეეწებოდნენ.

როგორც მკითხველი დარწმუნდება ამ წერილიდამ, ქართველი გლეხი ერთობ მშრომელია; ის აცხოვრებს მემამულეს, თავისს თავს და მომავლისათვისაც ინახავს, მომავალი, რასაკვირველია, ამისთანა მშომელის ხალხისაა. თვით მემამულენი შენატრიან გლეხთა შრომასა, გამრჯელობასა და შეძენის უნარს. არა ერთხელ გამიგონია გულწრფელად წარმოთქმული სიტყვები მემამულისა: „დღეს ცხოვრება გლეხებში დატრიალდა, მაგათია ბერთი და მოედანია“. ასე შრომობს დღეს გლეხი, ასეთს ყოფა-ცხოვრებაშია იგი დღეს; თუმცა მესაკუთრე არ არის და ამის გამო ხსენთვისაც ბეერსა შრომობს, მაგრამ თავის დროზედ ამასაც შეესწრება, მაშინ სხვა ნეტარებას მიეცემა და ნამდვილს წარმატების გზას დაადგება ქართველი გლეხობა და ამის გამო მთლად ქართველობაცა.

ს. გეგეჭკორი

Digitized by Georgian National Archives

გადადგეს. ამ სახით თუ სამინისტროსა და პალატის შორის უთანხმობა ჩამოკვრდა რომლისმე საქმის გამო, სამინისტროს ან სულ უნდა დაეთხოვოს სამსახურს, ან არა და ნება-რთვა აიღოს სასჯელმწიფოს თავი კანონისაგან, უფროსისაგან და თვით პალატა დაითხოვოს ასეთი დეპუტატების ასარჩევად. ინგლისში საკმაოა ნება-რთვა მეფისა, ხოლო საფრანგეთში, პრეზიდენტს გარდა, სენატიც უნდა იყოს თანხმა პალატის დათხოვნაზე.

ეოკულიე ეს წესი დიდად განირჩევა იმ წესისაგან, რომელიც ჭსუფეს ამ მხრივ ჩრდილო ამერიკის შტატებში. იქ პირველად პრეზიდენტი, რომელიც პირდაპირ თავისით განაკეთებს სასჯელმწიფო საქმეებს. მართალია, პრეზიდენტსა ჭყავს მინისტრები, მაგრამ ამით ძალა არავითარი არა აქვსთ და ეკუთვნებიან პრეზიდენტს. პრეზიდენტს კონგრესი ვერ გადაუვენებს, ვიდრე ის—4 წელიწადი—ვადა არ გავა, რა ვადითც არის ამორჩეული. გადაეენება მისი შეიძლება მხოლოდ იმის სამართალი მიეცემოთ და მსჯავრის დადებით. სამაგიეროდ ვერც პრეზიდენტს შეეძლიან დათხოვოს კონგრესი, რომელსაც აქვს ხელი საკანონმდებლო საქმეში. ამ სახით ამერიკის შტატებში უფრო დამოუკიდებელნი არიან ერთმანეთისაგან საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელმწიფობა, ვიდრე საფრანგეთში.

რადგან საფრანგეთში საჭიროა კრიზისება სამინისტროებისა, ამიტომ დიდი ხანია ჭფიქრობენ შეიტანოს როგორმე დაკანონდეს წესი ამ უნდურების ასაცილებლად. უნდოდთ ეთხოვ ამერიკის შტატების წესი შემოეღოთ. უფრო ბუნებრივია ბოლშევიკებს უნდოდთ ესა. ფლოკეს პროექტიკი ითხოვს ამ ბოროტების ასაცილებლად ორის წლის კიდით სამინისტროს არჩევას, მაგრამ ეს ვადა საქმეს ვერ უშველის, თუ პალატა და სამინისტრო ერთმანეთს აეშალნენ ვადის გასვლამდე. მერე ფლოკეს პროექტივე ოსოფლობს, რომ არც პრეზიდენტსა და არც სამინისტროს ნება-არა ჭქონდეს პალატა დათხოვოს ხოლო. ამიო, ბასიკერე